

Оксана Журавльова, Тетяна Сverdлова
м. Київ, Україна

Розвиток компетентності перекладача у контексті редакторської діяльності

Abstract. *The article analyses the role of editing in the process of the translator's expertise development. Editing of Translations as an educational subject can become a helpful tool contributing to the development of different skills (competencies) all translators need in terms of their professional activities. In support of the stated arguments, the definitions of the terms "translator's expertise" and "editing" are given, the structure of the translator's expertise is described, particularly the skills (competencies) which are considered the integral components of the translator's expertise. Correlation between studying editing of translations and development of the translator's expertise is shown.*

Key words: *translator's expertise, editing of translations, skills (competencies), development.*

Підготовка фахівців у царині перекладу є однією з найобговорюваніших тем у певних галузях педагогічної та філологічної наук. Науковці досліджують різноманітні аспекти структури, процесу формування та розвитку компетентності перекладача. На підставі результатів таких досліджень створюють навчальні програми з відповідних дисциплін, програми підвищення кваліфікації, розробляють лекційні курси, методичку проведення практичних занять тощо. Автори статті вирішили зробити невеликий внесок і долучити до кола обговорюваних питань необхідність включення певних аспектів редакторської діяльності до процесу підготовки перекладачів. З цією метою буде висвітлено основні положення наявних доробків щодо поняття компетентності перекладача, змісту та процесу викладання дисципліни «Редагування перекладів» і представлено думку авторів стосовно підтримки, яку надає вивчення основ редакторської діяльності підготовці перекладачів.

Спочатку звернемося до визначення, структури та процесу формування компетентності перекладача. О. Бондаренко у статті цитує Закон України про освіту: «компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [1, с. 447]. Г. Кузенко зазначає, що «термін «компетентність» трактується як здатність ефективно й творчо застосовувати знання та вміння в міжособистісних відносинах – ситуаціях, що передбачають взаємодію з іншими людьми в контексті професійної ситуації» [2, с. 170].

У статті М. Дяченко знаходимо, що «компетентність переважно визначають як сукупність психічних якостей, що дає можливість діяти самостійно й відповідально (дієва компетентність), як володіння людиною здатністю та вмінням виконувати певні трудові функції» [3, с. 89]. У цих та інших відповідних публікаціях можна ознайомитись із вичерпним переліком досліджень й визначень компетентності. Грунтуючись на контексті професійної ситуації, звернемося до визначень професійної компетентності.

Зокрема, О. Мацюк пише, що «у педагогіці досить часто оперують поняттями «професійна компетентність», що визначається як ступінь оволодіння спеціалістом своєю професійною діяльністю. [...] Професійно компетентною визнається така робота фахівця, в якій професійна діяльність здійснюється на достатньо високому рівні, досягаються відчутні результати праці, реалізується особистісний потенціал» [4, с. 86].

Також визначення професійної компетентності знаходимо у дослідженнях М. Штогриня, А. Монашненка, О. Рогульської тощо. Один з дослідників зазначає, що «характерною рисою компетентності вважається контекстуальність, тобто неможливість її відриву від контексту діяльності, оскільки вона пов'язана із останньою. Рівень компетентності визначається ступенем оволодіння певними фаховими компетенціями та вмінням застосовувати їх на практиці» [5, с. 135]. Візьмемо до уваги зазначене і перейдемо до визначення компетентності перекладача.

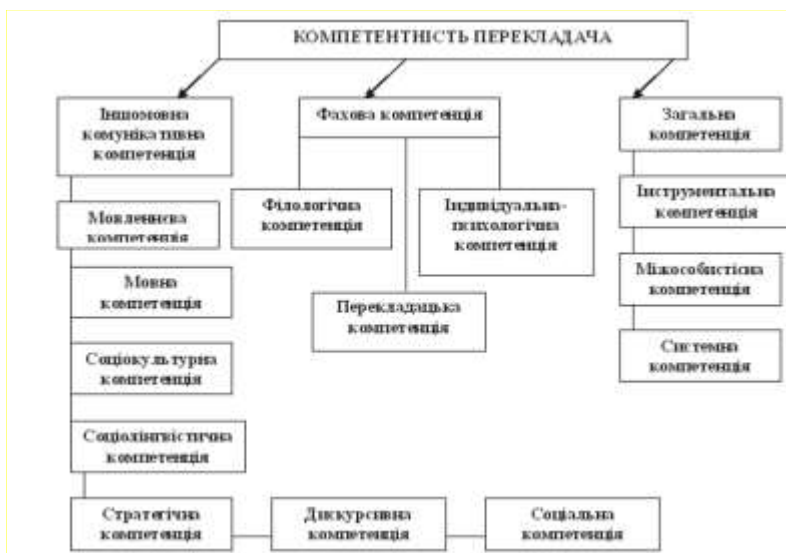
У відповідних публікаціях знаходимо такі міркування щодо перекладацької компетентності: «[...] з'явилися все нові і нові тлумачення цього терміна, які загалом зводяться до трактування перекладацької компетентності як «оволодіння системою базових знань, умінь та навичок, необхідних для здійснення перекладу». [...]

Перекладацька компетентність – це складне поняття, яке вимагає наявності ряду компетенцій, без яких її неможливо досягти» [5, с. 136]; «фахова компетентність перекладача (ФКП) розглядається як здатність та вміння виконувати певні трудові функції. ФКП – знання, вміння та навички, необхідні для здійснення певного виду перекладу на фаховому рівні» [8, с. 52]; «сучасне розуміння перекладацької компетентності ґрунтується на комунікативній компетентності, є комплексним інтелектуально-психологічним утворенням особистості, що характеризується здатністю людини до ефективного спілкування в різних сферах життєдіяльності, наявністю знань мовних і мовленнєвих норм, етикету, культурних особливостей, соціального досвіду й вміння використовувати ці знання відповідно до ситуації спілкування на основі знання іноземної мови» [9, с.62].

М. Іваницька у своїй розвідці зазначає, що «серед вітчизняних науковців найповніше поняття «фахова компетентність перекладача» описує Л. Черноватий, розуміючи її, услід за дослідниками групи РАСТЕ, як експертну систему, яка не є автоматично притаманною будь-якому білінгву, а

потребує особливого формування, що відбувається у процесі спеціально організованого навчання» [10, с. 140]. З визначень, поданих тут та у статтях інших дослідників, отримуємо уявлення про перекладацьку компетентність як поняття, і можемо перейти до розгляду її структури.

У практично всіх дослідженнях, присвячених перекладацькій компетентності, з більшою чи меншою деталізацією, науковці одноставно визначають «компетенції» складовими компетентності: «однак цей термін не слід плутати з терміном «перекладацька компетенція», адже остання є лише однією з багатьох складових частин перекладацької компетентності» [2, с. 171]; «він (Л. Черноватий) називає складові ФКП компетенціями, а елементи останніх – субкомпетенціями, виділяючи п'ять компетенцій [...]» [10, с. 140]; «компетенція – це ресурси, що виступають у якості основи для прийняття ефективних рішень, і визначають рівень компетентності [...]» [11, с. 162]; «компетенціями називають складові компетентності, а елементи – субкомпетенціями» [8, с. 52]; «[...] пропонуємо власну систему компетенцій, оволодіння якими є необхідним для формування перекладацької компетентності майбутнього перекладача [...]» [5, с. 136]. У статтях Г. Кузенко та І. Сімкової подано схематичне зображення перекладацької компетентності та, окремо, однієї з її складових – фахової компетенції:

[2, с. 170; 12, с. 166]

[12, с. 167]

Варто зауважити, що значну увагу дослідники приділяють питанням визначення окремих компетенцій та оволодіння ними у процесі підготовки перекладачів (М. Рудіна, О. Мацюк, М. Дяченко, М. Штогрин, А. Монашенко та ін.). Вважаємо, що всі наявні ґрунтовні розвідки уможливають надання поняттю та структурі перекладацької компетентності статусу аксіоми і дозволяють застосувати до перекладацької компетентності холістичний підхід для цілей подальших міркувань з теми нашої розвідки.

У «Стандартах професії» від ВГО «Асоціація перекладачів України» читаємо: «Редагування перекладу – це частина процесу підготовки перекладу, обов'язковий етап виконання замовлення на переклад, елемент контролю якості. Відповідальність за підготовку якісного перекладу покладається на перекладача, а контроль якості перекладу – на редактора. До передачі перекладу редактору перекладач повинен самостійно провести перевірку тексту перекладу з використанням комп'ютерної програми перевірки орфографії та граматики з метою виявлення та усунення можливих помилок, друкарських помилок» [13].

Є. Гула зазначає, що «на думку більшості дослідників предметом редагування є приведення об'єкта редагування у відповідність до чинних у певний час і конкретному суспільстві норм, а також його творча оптимізація, метою якої є отримання заданого соціального ефекту» [14, с. 1].

Ця думка знаходить віддзеркалення й у статті З. Партико: «редагування – це вид аналітико-синтетичного опрацювання текстів документів, у процесі якого текст документа приводять у відповідність з чинними в конкретному суспільстві у конкретний час нормами, а також здійснюють його творчу оптимізацію» [15, с. 10].

Отже, очевидними є такі завдання редактора: контроль дотримання норм та певне вдосконалення. Нормами для контролю вважають «інформаційні, соціальні, композиційні, логічні, лінгвістичні, психолінгвістичні, видавничі, поліграфічні» [15]. Також обговорюють окремі аспекти редагування щодо лексики, синтаксису, стилістики, смислового компоненту [16]. Автори статті не ставлять собі за мету зробити детальний огляд наявних джерел з теорії та практики редагування, тим паче, що такі розвідки є, наприклад, стаття О. Харчук [17] та ін. Ми прагнемо показати взаємозв'язок між практикою перекладу та редагуванням у контексті навчального процесу. З. Партико вважає, що «[...] перекладознавство і теорія редагування збігаються щодо лінгвістичних одиниць, які вони опрацьовують, а також щодо застосовуваних методів традиційної граматики й граматики тексту, а також в плані закономірностей, які регулюють співвідношення таких характеристик тексту, як складність, точність і зрозумілість [...] Існують парадигматичні аналогії у співвідношенні перекладознавства й теорії редагування на основі поняття норми» [15, с. 9]. Аналіз навчальних програм з дисципліни «Редагування перекладів», що перебувають у вільному Інтернет-доступі, демонструє збіг думок авторів програм щодо необхідності взаємодії перекладознавчої та редакторської сфер у процесі підготовки перекладачів. Наприклад, на додаток до вивчення специфіки редакторської діяльності, пропонують згадати стандарти перекладацької професії, історію та теорію перекладу, окремі аспекти галузевого й художнього перекладу. Дисципліна «Редагування перекладів» найчастіше є вибірковою, тобто здобувачі вищої освіти мають зробити вибір на її користь, і лише тоді вона стане складовою їхньої індивідуальної освітньої траєкторії. Проте студенти можуть не відчувати захоплення з цього приводу, сприймаючи «Редагування перекладів» як зайве навантаження, як тягар, а не підтримку. Тут науково-педагогічні працівники відповідного закладу вищої освіти мають пояснити специфіку викладання та вивчення означеної дисципліни і презентувати її як інструмент допомоги, можливість професійно розвиватися у перекладацькій царині.

На підтримку нашої думки наведемо міркування деяких дослідників щодо підготовки перекладачів, перекладацької діяльності, та поділимося певним досвідом щодо використання редагування як інструменту розвитку перекладацької компетентності на заняттях з дисципліни «Редагування перекладів».

Отже, у публікаціях, присвячених вищеподаним аспектам, читаємо: «усе вищезазначене вказує на те, що перекладацька діяльність як особливий вид мовленнєвої діяльності спрямована на реалізацію завдань міжмовної комунікації» [2, с. 171]; «відповідно до викладеного відзначимо, що в процесі реалізації компетентності у письмовому перекладі наукових текстів бере участь мовна особистість перекладача, яка передбачає наявність всебічних когнітивних і лінгвістичних знань, широкої загальнокультурної ерудиції, необхідних психологічних якостей і здібностей» [18, с. 100]; «ФКП є професійно-особистісною характеристикою, яка виявляється в характері суб'єктивності майбутніх філологів в навчальній діяльності, забезпечує їхню готовність і здатність виконувати професійні функції відповідно до поставлених стандартів і вимог» [8, с. 54]; «підготовка майбутнього перекладача в системі вищої освіти передбачає оволодіння ним низкою спеціальних професійно-значущих компетенцій, таких як лінгвістична, соціолінгвістична, лінгвокраїнознавча, комунікативна, соціокультурна, методична» [6, с. 112]; «таким чином, перекладацька компетентність майбутнього перекладача – це складне поняття, структура якого складається з багатьох компонентів (компетенцій), формування та розвиток яких відбувається в безперервному процесі навчання та виконання цілої низки спеціально розроблених вправ» [5, с. 138].

Саме організація навчального процесу з дисципліни «Редагування перекладів», зокрема спеціально розроблені вправи, допомагають підтримувати єдиний простір підготовки перекладачів. Наприклад, відповідно до досвіду викладання дисципліни однією з авторів статті, вправи на редагування текстів перекладу зі специфічними лексичними одиницями (термінами, реаліями тощо), постредагування машинних перекладів, редагування перекладів у шаблонах документів Google, редагування перекладів різножанрових текстів, обговорення етичних аспектів діяльності редактора й особливостей взаємодії перекладача та редактора, залучення елементів проєктної діяльності (якщо викладач проводить заняття з практики перекладу на третьому курсі, а редагування викладає у студентів-магістрів, то переклади, виконані студентами третього курсу, можуть передаватися на редагування магістрам із можливістю оцінювання; потім відредаговані переклади передаються третьокурсникам для опрацювання та надання коментарів щодо редагування; коментарі опрацьовуються магістрами) сприяють розвитку компетенцій, що утворюють структуру перекладацької компетентності. Зокрема, «[...] критичне мислення, яке характеризується здатністю оцінювати інформацію, синтезувати її, надавати оцінку, обирати рішення тощо, є важливою складовою професійної діяльності перекладача. [...] Перспективним методичним напрямом є розроблення системи вправ для розвитку навичок редагування перекладів, яка сприяла б формуванню критичного мислення у студентів» [19, с. 48].

За одним з визначень СУМ, розвиток – це «процес, в результаті якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого» [20]. У ЗВО фундамент компетентності закладається протягом перших двох років навчання за перекладацьким фахом, далі відбувається нашарування за окремими сегментами професії. Автори вважають редагування одним із чинників, що сприяє розвитку перекладацької компетентності, підвищуючи конкурентоспроможність фахівця. Важливо не протиставляти дисципліну «Редагування перекладів» іншим дисциплінам перекладознавчого циклу, а пояснювати користь її залучення до навчального процесу як дисципліни, що, окрім ознайомлення з певними новими аспектами, допоможе узагальнити набуті знання з мови, теорії перекладу тощо, сприятиме подальшому розвитку вмінь та навичок перекладу, стане надійною опорою на шляху підвищення якості професійної діяльності.

Література

1. Бондаренко О.С. Профіль письмового перекладача (професійні компетенції очима вишів та індустрії). *Наукові записки ЦДПУ. Серія: «Філологічні науки»*. 2018. Вип. 165. С. 447–453.
2. Кузенко Г.М. Перекладацька компетентність у професійній діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2016. № 25. Том 2. С. 169–172.
3. Дяченко М.Д. Шляхи формування перекладацької компетентності майбутніх фахівців з перекладу в процесі професійної підготовки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. № 49. С. 88–94.
4. Мацюк О.О. Формування професійних компетенцій майбутніх перекладачів. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2016. Вип. 11. С. 86–91.
5. Штогрин М.В. Особливості формування перекладацької компетентності майбутнього перекладача на основі текстів нафтогазової сфери. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка (75)*. 2014. С. 135–139.
6. Монашненко А.М. Професійна компетентність майбутнього перекладача та її складові. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2014. № 4. С. 110–113.
7. Рогульська О. О. Структура та зміст поняття «професійна компетентність перекладача» у психолого-педагогічній літературі. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. 2010. № 4. С. 194–199.
8. Бабенко О.В., Стеценко А.Є. Проблеми змісту фахової компетентності перекладача. *Міжнародний філологічний часопис*. 2019. № 2. Том 10. С. 51–56.

9. Рудіна М.В. Перекладацька компетентність: науково-теоретичний та методичний аспекти її формування у студентів-філологів як майбутніх фахівців. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2017. № 36. С. 61–67.
10. Ivanytska M. Translator's Personality Shaping: Competence Approach. *Psycholinguistics*. 2019. Vol. 26(2). P. 135–156.
11. Бесклетна О.О. Структурні особливості професійної компетентності перекладача науково-технічної літератури. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32618997.pdf> (дата звернення: 20.03.2023).
12. Сімкова І.О. Особливості формування фахової компетенції в майбутніх перекладачів. *Наука і освіта*. 2013. № 3. С. 165–168.
13. Стандарти професії. Усний та письмовий переклад / ВГО «Асоціація перекладачів України». URL: https://msn.khmnu.edu.ua/pluginfile.php/194481/mod_resource/content/1/Стандарт%20професії.pdf (дата звернення: 01.02.2023).
14. Гула Є.А. Редагування як один з головних чинників якісного перекладу. URL: <https://www.uta.org.ua/data/loads/Gula.pdf>. (дата звернення: 20.03.2023).
15. Партико З.В. Норми редагування перекладів. *Вісник Книжкової палати*. 2013. № 7. С. 9–14.
16. Александрович М.В. Практичні засади редагування перекладів. *Інтегровані комунікації*. 2019. С. 38–41.
17. Харчук О.В. Огляд джерел вивчення теорії та практики редагування перекладу (1990-2015 роки). URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/13509>. (дата звернення: 20.03.2023).
18. Максименко Л.О. Втілення сучасних підходів у процес формування у філологів-перекладачів компетентності у письмовому перекладі наукових текстів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2017. Вип. 58. С. 93–101.
19. Гусленко І.Ю. Професійна компетентність перекладача при навчанні редагування письмового перекладу в контексті формування критичного мислення. *Український педагогічний журнал*. 2021. № 1. С. 43–51.
20. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 30.03.2023).